

Sınırın Ötesinde Yaşamak: René Guénon Düşüncesinde Modernite, Gelenek ve Hakikat

Hüseyin Çil¹

ORCID: 0000-0001-8503-4979

Öz

Bu çalışma, "Gelenekselci Ekol" ün önemli temsilcilerinden René Guénon'un, *pozitivist epistemenin* varlık ve bilgi arasında kurduğu ilişkiye yönelik eleştirilerini ortaya koymayı ve bu eleştiriler doğrultusunda onun nasıl bir alternatif paradigma inşa ettiğini anlamayı amaçlamaktadır. Guénon'un eserlerinin en güçlü temalarından birisini onun modern düşünce ve hayata yönelttiği eleştiriler oluşturur. Bunu da sistematik olarak ontoloji-epistemoloji ilişkisinin modern düşünce tarafından bozulması temelinde gerçekleştirir. Guénon önce bu ontolojik sapmayı düzeltmeyi amaçlar, daha sonra ise ontoloji ile epistemoloji ilişkisinin yerinden edilmiş yapısını düzelterek parçalanmış kabul ettiği hakikati ikame etmeye çabalar. Bu çabayı ortaya çıkarmak isteyen bu çalışmada öncelikle Guénon'un düşünsel konumunu belirlemek için Geleneksel bakış açısına değinilmektedir. İkinci olarak, Guénon'un modern dünyaya yönelttiği varlık-bilgi ilişkisi eksenli eleştirilere değinilerek bu eleştiriler dolayısıyla kendi düşüncesini nasıl kurduğu üzerinde durulmakta ve Guénon'un sorunun kaynağı olarak gördüğü pozitivist epistemeye karşı sunduğu insanın ontolojik potansiyelini yeniden hatırlatan çözümü ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde ise Guénoncu yaklaşımın parametreleri vurgulanarak günümüz için anlamı ve sunabileceği imkanlar değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: René Guénon, Gelenekselci Ekol, Hakikat, Modernite, Pozitivizm.

Living Beyond the Borders: Modernity, Tradition and Truth From the Perspective of René Guénon

Abstract

This study aims at revealing the criticals of René Guénon, a distinguished representative of Traditional Ecole, on the relationship between existence and knowledge that is created by positivist episteme and comprehending how he made an effort to produce an alternative paradigm in accordance with those criticals. His criticals on modern thinking and modern life constitute one of the most substantial themes of Guénon studies. He systematically carries out this on the basis of deterioration in the relationship between ontology and epistemology by modern thinking. Guénon, primarily determines to correct this ontologic deviation, thereafter tries to replace the truth he accepted as broken by means of amending the deteriorated structure of ontology-epistemology relationship. In this study aiming at uncovering this effort, it is initially mentioned Traditional perspective to define the intellectual position of Guénon. Secondly, touching on criticals of Guénon about modern world on the basis of the relationship between existence- knowledge it is mentioned how he built his idea through those criticals and it is discussed the solution that Guénon presents against positivist episteme he saw as the source of the problem and that reminds the ontologic potential of human. In the conclusion part, it is evaluated the meaning of his idea for today's world and opportunities it can offer by means of emphasizing parameters of Guénon approach.

Key Words: René Guénon, Traditionalist Ecole, Truth, Modernity, Positivism.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. hcil_07@hotmail.com

Giriş

“Üstelik, samimi olalım; benim düşüncem toparlayıcıdır. Tikelle, olgusalla ilgilenmez. Ayrıntılardan yorulur, keskinlikten sıkılır, eleştiriden cesareti kırılır. Cılız kaynaklarıyla yetinen ve huzurunu bozacak her tür maceradan kaçınan bir mirasyedi gibi tembelim. Bana nereden geldiğimi, nereye gittiğimi, neden Tanrı'nın yarattıklarının sahibi olduğumu, beni üst-insan gücünde biri yapan İlahi Sıfatlar'ın neden bana emanet edildiğini, nasıl öleceğimi -sanki ruhum gerçekten yok olabilirmiş gibi-, sonradan Allah'ın sevgili kulları arasında Melek olarak yeniden nasıl doğacağımı net olarak açıklayan samimi ve yuvarlak fikirleri severim.”²

İranlı düşünür Daryush Shayegan meşhur kitabı *Yaralı Bilinç*'te anlatımını güçlendirmek için birinci tekil şahıs anlatımıyla kendini Doğu/Müslüman dünyanın bir temsilcisi haline getirerek o dünya adına konuşur. Shayegan'ın biraz da pejoratif bir dille, sözcüsü olduğu dünyanın durumunu dile getiren sayısız paragraftan birisi de yukarıdadır. Shayegan'ın belirttiklerine -Müslüman ya da değil- pek çok insan sonradan iştirak etmiş ya da daha evvel benzerlerini söylemiştir. Biraz kendisi üzerine düşünen, okur-yazar Müslümanlar, içinde buldukları iklimi bu türden satırların iyi açıkladığını düşünmüşlerdir. Çoğu zaman; olgusalla ilgilenmemek, toparlayıcı düşünceye sahip olmak, “samimi ve yuvarlak” fikirleri sevmek, analitik olamamak Müslüman zihin dünyasını karakterize eden özellikler olarak görülerek eleştirilmiştir. Shayegan tarafından eleştirilen noktalar bütün insanlık için olması gereken temel hasletler olarak görüldüğü için de “Neden böyle oldu?” sorusunun peşine düşülerek Müslümanlar adına sorunlar tespit edilmiş, teşhisler ve tedavi yöntemleri birbirini izlemiştir.

Müslüman dünyada mevcut duruma verilen ana akım tepkiler böyle iken *Geleneksel İslam* olarak adlandırılan başka bir taraf oldukça farklı hatta, bu yazının konusu olan René Guénon örneğinde olduğu gibi, bugün için hayli radikal başka tepkileri, arayışları, teşhis ve çözümleri öngörür. Başlangıçtaki metinden ilerlersek, toparlayıcı bir düşünceye sahip olmak, tikelle, olgusalla ilgilenmemek, analitik olmamak ya da Shayegan'ın “yuvarlak fikirler” dediği fikirleri benimsemek Guénon için bir eksik ya da hayıflanılacak bir durum olmadığı gibi hayıflanması gerekenler bunlara sahip olmayanlardır. Shayegan'ın yukarıda öz eleştiri şeklinde belirttiği ve çokça kabul gören hususlar birkaç rötuşla Guénon için gayet olumlu hasletler, hatta olmadığı zaman o insan için endişelenilmesi gereken özellikler olarak nitelenebilir. Böylece Guénon radikal farkı da ortaya çıkmış olur. O, adı geçen “eksikleri” gidermek için ne apolojist bir tavra bürünür ne de eksikliğin telafisini bulacağı bir geçmiş zaman arar. Onun için bunlar eksiklik değil tamlıktır ve kendisini düzeltmesi gereken varsa, bunları eksiklik olarak görenlerdir.

Peki Guénon neden böyle düşünür? Kendisini bu türden düşüncelerin neden tam karşısına konumlar? Bu sadece tepkisellikle ilgili bir durum mudur? Batı'nın ya da Doğu eleştiricilerinin ak dediğine kara diyerek mi kendini var etmeye çalışır? Bu türden argümanlara karşı dururken kendi yolunu nasıl çizer? Dayanağını nereden bulur? Bu metnin amacı Guénon'un modern dünyada “sınırın ötesinde” kurduğu öğretisini yukarıdaki sorular çerçevesinde ortaya koymaya çalışmaktır. Metnin bundan sonraki kısmında öncelikle Guénon'un durduğu yeri belirlemek için Geleneksel bakış açısına değinilecektir. Daha sonra Guénon'un modern dünyaya yönelttiği varlık-bilgi ilişkisi eksenli eleştirilere değinilerek bu eleştiriler dolayımıyla kendi düşüncesini nasıl kurduğu üzerinde durulacaktır. Son olarak ise Guénon'un modern dünyanın oluşturduğu tahribata karşı sunduğu insanın ontolojik potansiyelini yeniden hatırlatan çözümü, temel uğraklarıyla birlikte ele alınacaktır. Sonuç bölümünde ise Guénoncu yaklaşımın parametreleri vurgulanarak günümüz için anlamı ve sunabileceği imkanlar değerlendirilecektir.

2 Daryush Shayegan, *Yaralı Bilinç*, çev. Haldun Bayrı (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 22.

1. Guénon ve Geleneksel Bakış Açısı

René Guénon (1886-1951), dünyaya gözünü Hristiyan bir ailede açsa da ömrünü Müslüman olarak tamamlamış bir düşünürdür. Müslüman olduktan sonra Abdülvahid Yahya adını alır; ancak bugün dünya onu daha çok ilk adıyla tanır. Bunda eserlerini daha çok Batı kamuoyuna dönük olarak yazmasının etkisi büyüktür. Her ne kadar sonradan Müslüman olsa da Batı'da doğup büyüyen birisinin dilinden “Geleneği” Batı'ya anlatmanın daha uygun bir yol olduğu düşüncesi onda hep var olmuştur. Kendi düşüncelerini anlatmak için daha çok ana dili olan Fransızca'yı eserlerinde kullanmış ve buna paralel olarak da eserlerinde Abdülvahid Yahya ismi yerine ilk ismini tercih etmiştir.

Guénon'un eser verdiği dönem dünyanın o güne kadar gördüğü insan eliyle oluşturulmuş en büyük felaketlerin yaşandığı dönemdir. O, iki büyük savaşa şahitlik etmiş, etkilerine doğrudan ya da dolaylı maruz kalmıştır. Sadece Guénon değil çağdaşı olan pek çok düşünür bu büyük felaketlerinin etkisiyle eser vermiştir. Bu nedenle Batı'da Guénon'un yaşadığı dönemde eser veren pek çok düşünürün eserlerinde Guénon'la önemli yakınlıklar görülür. Özellikle modern döneme bakıştaki paralellikler yadsınamayacak ölçüdedir. Peki Guénon nasıl bir dönemde yaşadı?

Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*'nda bu çağı çok iyi özetler. Bu çağda “savaşlara benzer barbarlıkların geri geleceğine cadılara ve hortlaklara ne kadar inanılırsa o kadar inanılır...” Çünkü Zweig'in dediğine göre “ilerlemeye” Kutsal Kitap'ta yazanlardan daha çok inanılıyordu.³ Bu satırların tasvir ettiği dönemden sonra dünya, tarihinde gördüğü en büyük yıkımları yaşatan iki büyük savaş atlattı. Dünyada huzurun ve refahın kaynağı olacağı düşünülen şeyler huzursuzluk sebebi olarak ortaya çıktı ve kıyasıya eleştirildi. Adorno ve Horkheimer, bu savaşların sonucunda Aydınlanma'yı başka hiçbir kutsala meydan vermeyen “seküler bir tek Tanrılı din” olarak eleştirdi, araçsallaşmış rasyonalitenin sonuçlarını detaylı biçimde gözler önüne serdi.⁴ Georg Lukacs'ın araçsal aklın sosyal dünyada yol açtığı *şeyleşmeyi* anlattığı *Tarih ve Sınıf Bilinci* kitabı, Guénon'un en önemli eseri olarak görülen *Modern Dünya'nın Bunalımı*'ndan dört yıl, yine benzer bir kaygıyla bir edebi tür olarak romanı, “bütünlüğün kaybolduğu bir dünyanın” epiği ilan ettiği *Roman Kuramı* kitabı yedi yıl önce yayımlanmıştı. Özetle Guénon'un en çok ses getiren kitabını yazdığı dönem aslında Avrupa kamuoyunda da Aydınlanma'nın, rasyonalitenin, *pozitivist epistemenin* sorgulandığı bir döneme rast gelir. Pek çok düşünürü göre de modern dünya derin bir bunalımın içindedir.

Tespit noktasında birtakım ortaklıklar bulunsa da bunların yüzeysel olduğu, çözüm yolunda önerilenlerin ise Guénon'da çağdaşlarının çok uzağında olduğu görülür. Örneğin Lukacs'ın *şeyleşme* tespiti ile Guénon'un *niceliğin egemenliği* tespiti modern dünya için aynı olsa da, gerek sebeplere gerek çözümlere ilişkin açıklamalar bambaşka dünyaları işaret eder. Modernitenin ve pozitivist epistemenin diğer eleştiricileri çözümlerini yine modernite içinden geliştirirken Guénon çözümü *Gelenek* (tradisyon) içinden geliştirmeye çalışır ki bu tamamen farklı bir anlatıya kapı aralar. Bu anlatının genel adı “geleneksel bakış” ya da “gelenekselci” ekol gibi isimlerle anılmıştır. Ekolün ana görüşünü dinlerin aşkın birliği oluşturur. Dinlerde insanı kurtuluşa ulaştıran manevi bir özden söz edilir. Geleneksel bakışın önemli temsilcilerinden Seyyid Hüseyin Nasr'a göre gelenekselciler, gelenek terimini “hem vahiy yoluyla insana bildirilen kutsal, hem de bu ilahi mesajın insanlık tarihi

3 Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*, çev. Gülperi Sert (İstanbul: Can Yayınları, 2011), 24.

4 Theodor Adorno ve Max Horkheimer, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. Nihat Ülner ve Elif Öztarhan (İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2010), 155.

boyunca durmadan açılması anlamında kullanılmaktadır... Gelenek, kutsal, ezeli ve ebedi Hakikati; tükenmez hikmeti ve Hakikatin değişmez prensiplerinin farklı zaman ve mekân şartlarında sürekli uygulanmasını ifade eder.”⁵ Guénon ise geleneksel öğretiler arasında bir amaç birliği olduğunu göstermek için, dinlerin manevi yapılarını, mistik ekollerini ele alır.⁶ Guénon bunlar arasındaki yakınlığın birbirlerinden etkilenmekten ziyade Hakikate olan yakınlıktan ileri geldiğini düşünür. Hakikate ne kadar yakın olunursa benzerliğin o kadar fazla olacağını ifade eder.

Gelenek, Guénon için kilit kavramların başında gelir. Onu çoğu zaman din anlamında kullanır. Bu bir açıdan doğru olsa da kimi zaman eksik kalan bir tanım olduğu görülür. Din anlamında kullanılan “religion” kavramı itikat, ibadet ve ahlakı içerir. Ancak bu kapsam Guénon için yeterli değildir. Bu nedenle içine dini de alacak şekilde *Gelenek* kavramını tercih eder. Din ise asli unsur olan geleneğin bir vechesidir. *Gelenek* zamanın ve mekânın farklılaşmasıyla farklı dinler şeklinde tezahür eder.⁷ Farklı tezahürler ana kaynakla bağını koruduğu sürece hakikate ulaşmayı vadederken, Hristiyanlıkta olduğu gibi ana kaynaktan uzaklaşmak hakikatle olan bağı tamamen koparır. Bu açıdan İslam, Hinduizm, Taozim özlerindeki aşkın birliktelikle hakikate ulaşmanın yollarını ortaya koyarlar. Hristiyanlık ise Rönesansla birlikte bu treni çoktan kaçırmıştır.⁸

2. Modernitenin/Pozitivist Epistemenin Reddi

Guénon’un anlatısı doğrudan modernitenin tersten okunması olarak değerlendirilemez elbette; ancak moderniteye ve onun bilimine karşı geliştirdiği keskin reddiye Guénon’un gücünü sağlayan temel etmenlerdendir. *Gelenek*, tamamıyla modernitenin karşısında bir şeydir. Aslında tersi daha doğrudur; modernite kendini tamamen Guénon’un *Gelenek* dediği şeyin karşısında kurmuştur. Shayegan, “eski insanların kökensel ontolojisiyle, yeni zamanların modernliğini kuran ontoloji arasında ne olup bitmiştir?” diye sorduğu soruya “bakışın yukarıdan aşağıya kayması” şeklinde cevap vermiştir. “...ilk tefekkürün uçurumunda kaybolmak yerine, doğrudan ulaşabileceği somut şeyleri kavrayabilmek için uzak ufuklardan vazgeçmiş olmasıdır.”⁹ Metafizik eğilimlere sırt çevirmek suretiyle modern olarak adlandırılan dünya, Guénon için karanlık bir dönemin son evrelerini ama karanlığın en koyu olduğu dönemi yaşamaya başlamıştır.

Bu anlatı Hint öğretisiyle yakından ilişkilidir. Guénon, Hint öğretisinde *Manvantara* adı verilen insanlık çevrimini modern dünyanın geldiği noktayı açıklamada kullanır. Buna göre insanlık mevcut durumda en karanlık çağa ulaşmış durumdadır; çünkü özden/hakikatten en uzak olduğu noktadadır. “O zamandan beri, eskiden herkesçe anlaşılabilen gerçekler gittikçe güç anlaşılır duruma gelmektedir”¹⁰ Öğretiye göre *Manvantara*’nın başlangıcında her şey iyi ve güzeldir, insanların kutsalla olan münasebeti eksiksizdir. Ancak zamanla özden/hakikatten/kutsaldan uzaklaşılır. Karanlık çağa denk gelen *Kali Yuga* bu çevrimsel düzende kutsala en uzak aşamayı ifade eder ki modernite bunun en karanlık son dönemidir. Bu çevrime göre çöküş dönemini yine kutsal başlangıç dönemi izleyecektir.

5 Seyyid Hüseyin Nasr, *Modern Dünyada Geleneksel İslam*, çev. Sara Büyükduru (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), 16.

6 Mehmet Evkuran, “René Guénon Düşüncesinde Temel Konu ve Kavramlar”, *Bilimname* 10, 1 (2006): 95.

7 Evkuran, “René Guénon Düşüncesinde Temel Konu ve Kavramlar”, 97.

8 René Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, çev. Mahmut Kanık (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 53.

9 Shayegan, *Yaralı Bilinç*, 44.

10 Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, 42.

Anlaşılabacağı üzere Guénon revizyonist bir tavra sahip değildir. Mevcut durumda sıkça dillendirilen Batı karşısında geri kalmış bir Doğu ya da Müslüman dünyası hayali Guénon da hiç yoktur. Bu nedenle özellikle “Müslümanlar ilimde neden geri kaldı?” sorusu Guénon için son derece yanlış bir sorudur. Çünkü geri kalmanın kökeni Müslümanlardan değil modern dünyadan gelir, Müslümanları ise olsa olsa onlara özenmeden doğan bir suç ortaklığıdır. Zira onun için modern dünyada ilerleme sayılan şeyin bizatihi kendisi bir gerilemedir. Guénon, dini modern bilimle uyuşturma çabalarına karşı çıkar. Genelde dinin kendisini bilim karşısında ispatlama çabası şeklinde gelişen bu durum Guénon’u rahatsız eder. Ortada kesinlikle bir hiyerarşi vardır ve hiyerarşik olarak üstte bulunan *tradisyonel* bilim geri adım atmamalıdır. Profan bilim ona yaklaşıyorsa bu profan bilimin bir kazancıdır.¹¹

Guénon modern bilim anlayışının ne ilk ne de son eleştiricisidir. Ancak en radikal eleştiricilerinin başında geldiğini söylemek abartı olmaz. Radikallığı eleştirilerinin sertliğinden ziyade farklılığından gelir. Tutumu, eleştirel bir gözle mevcut bilim anlayışını gözden geçiren bilim felsefecilerinin de bir eleştirisi olarak görülebilir. Örneğin önde gelen bilim felsefecilerinden Popper ve Kuhn’un bilimin güvenilirliği üzerine yaptığı derin revizyonlar ve eleştiriler onlardan çok daha önce Guénon’un eleştirilerini bileyen argümanlara dönüşmüştür. Popper’ın bilim anlayışı, sağlam sanılan temelin zayıflayabileceği ihtimaline dayanır. Bu nedenle bilimin ulaştığı bilgi geçici bir süreliğine güvenilirdir. Güvenilirliğini de buradan alır. Çünkü mutlak değildir, yanlışlanmaya adaydır.¹² Herhangi bir yerde “siyah kuğunun ortaya çıkma ihtimali” hep gözetilmelidir. Kuhn’un ana izlek olarak üzerinde durduğu *paradigma* kavramı ise “belli bir topluluğun üyeleri tarafından paylaşılan inançların, değerlerin, tekniklerin bütünü temsil etmektedir”¹³ ve devrimsel değişimlerle gerçekleşen bir ilerlemeye tabidir. Öyle ki “bilim adamının dünyasında önceden ördek sayılan nesnel devrimden sonra tavşan oluverirler.”¹⁴ Bilimsel devrimler yeryüzündeki tarihsel gelişmelerle çok yakından ilgili bir değişim çizgisi izler. Bu yüzden sabitlikle değil hareketlilikle, kesinlikle değil değişkenlikle ifade bulurlar. Paradigmanın değişimi bir bakıma her şeyin değişimidir.

Hem Popper hem de Kuhn’un tespitleri eleştirel bir tutumu ifade etse de kabul edildiklerinde bilimin yerini sağlamlaştırmaya matuf adımlar olarak görülebilir. Guénon ise kendi bilgi teorisiyle kaba bilimciliği yanlışlayan bu düşüncelerin de karşısına konumlanır. Hem cari bilim anlayışına hem de onun eleştirilerine karşı bir duruş sergiler. Her şeyden evvel onun için, sürekli değişken olmak, sürekli yanlışlanmaya açık olmak, “bugün ördekken yarın tavşan olarak görülebilir olmak” bir güvenilirlik değil tam tersine güvenilmezlik, gelip geçicilik, hakikatten uzaklık belirtisidir. Çünkü yanlışlanmak, değişebilirlik özden/hakikatten uzak olduğu manasına gelir. Doğru olan tek noktadan uzaklaşıldıkça hakikatle mesafe açıldıkça, iddialar çoğalır, nicelik artar fakat nitelik/öz ortadan yavaş yavaş kaybolur.

3. Ontoloji-Epistemoloji Karşıtlığı ve Niteliğin Kaybı

Guénon’un modern zihin dünyasına yönelttiği eleştirilere pek çok noktadan bakılabilir. Ancak bunun en iyi görülebileceği yer modern bilim anlayışındır. Ontoloji ve epistemolojinin kopuşunun en iyi görülebileceği alan, zihin dünyasının en somut çıktılarında birisi olarak görebileceğimiz bilim konusudur. Tabii bu

11 René Guénon, *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar*, çev. Fevzi Topaçoğlu (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 188-189.

12 Karl R. Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, çev. İlknur Aka ve İbrahim Turan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 66.

13 Thomas S. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2018), 278.

14 Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, 205.

durumun sosyal dünya üzerinde de önemli yansımaları olacaktır. Bir sonraki bölümde Guénon'a ilişkin bu metinde dillendirilen tezi daha iyi görebilmek için meselenin sosyal boyutuna da değinilecektir.

Guénon'un modern anlayışa getirdiği temel eleştiri, onun bütünlükten yoksun analitik bir karaktere sahip olmasıdır. Hakikatten, özden uzak olmanın doğrudan sonucu parçalı bir varlık tasavvurudur. Mesele bilim sahası açısından düşünüldüğünde herhangi bir paradigmanın üzerinde yükseldiği varlık tasavvuru başka bir deyişle ontolojik kabul, hem gerçekliğin nasıl algılandığını hem de hayata nasıl bakıldığı ve onun nasıl anlamlandırıldığını belirler.¹⁵ Guénon'un çağında, muhatap olduğu egemen bilimsel paradigma pozitivist bilim anlayışındır ve onun eleştirileri buradan doğar. Guénon için pozitivist yaklaşımın en önemli özelliği ve tabii ki sorunu, ontolojiyi epistemolojiye feda etmesi, ikisi arasındaki bağı koparmasıdır. Ona göre bu bakış ontolojiyi epistemolojiye bağımlı kılar. Epistemolojik kavrayış her şeye egemen olduğunda bütün bilgi kaynakları aynı ölçütle değerlendirilir. Örneğin akıl, deney ve vahyin hepsi aynı teraziye konur. Ortak sorularla test edilmeye çalışılır. Ontolojik doğruluğun yerine deneyimsel doğruluk geçmiştir. Gözlem ve deneye tabii olmayan bilgileri anlamsız sayan pozitivist yaklaşım, ontolojiye ilişkin bütün öncülleri yok sayar. Bilgi ile varlık arasındaki bağlantıyı yok sayarak her şeyi epistemoloji ile anlamaya çalışır.¹⁶ Guénon'a göre bu durum, varlık hiyerarşisinin bozulması, Tanrı'nın merkezinde olduğu ontolojinin yerine insanın merkezinde olduğu epistemolojiyi geçirmek demektir. Varlık hiyerarşisindeki bu alt üst oluş beraberinde bilgi düzlemindeki hiyerarşiyi de alt üst eder. Tanrısal bilgi göreceleştirilir, zaten göreceli olan insani bilgi ise daha mutlak bir nitelik kazanmaya başlar.¹⁷

Descartes'ın herhangi bir hakikate ilişkin doğru ve kesin bilgiye ulaşmak için koyduğu temel ilkelerde de Guénon'un neye karşı olduğu açıkça görülebilir. Bunlar, "Kesin olarak doğru olduğunu bilmediğim hiçbir şeyi doğru kabul etmeme", "ele aldığım her bir zorluğu mümkün olduğu kadar veya onu daha iyi anlamak için gerektiği kadar küçük parçalara ayırmak" gibi temel prensiplerdir.¹⁸ Buna göre sahih bilgi rakamlaştırarak, parçalara bölerek, dışta tutarak ve yok sayarak her şeyi nicelleştirerek mümkün olabilir. Nesnel nitelikleriyle değil nicelikleriyle anlam kazanır.¹⁹ "İnsanın içinde bulunduğu evrende hiçbir niteliksel ayırım söz konusu olmaksızın, her şey matematik ve geometrik yollarla teorileştirilebilmesi" mümkündür.²⁰ Bu durumun doğal bir sonucu ise "hakikatin bilgisi" ile "nesnenin bilgisinin" değerinin yer değiştirmesidir. Guénon bu analitik düşünce anlayışını reddederek bunun insan idraki önündeki en önemli engel olarak görür ve bu türden bir düşüncenin bilgi üretimi başta olmak üzere hayatın her alanına yaygınlaştığı çağı "niceliğin egemen olduğu" bir çağ olarak adlandırır.²¹

Niceliksel bilim anlayışı incelediği nesnesini sayısallaştırmak, basitleştirmek durumundadır. Bu durumda nitelik farkı gözetilmeksizin "basit olanda eşitleme" mantığı niceliksel bilimin önemli bir zaafıdır.

15 F. Beylü Dikeçligil, *Ontolojiyi Hatırlamak: Sosyolojide Yöntem Sorunu* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2017), 17.

16 Dikeçligil, *Ontolojiyi Hatırlamak: Sosyolojide Yöntem Sorunu*, 94.

17 Bu konuda Guénon'un görüşleriyle teo-politik düzlemde önemli paralellikler arz eden bir çalışmada Ahmet Davutoğlu İslam ve Hristiyan teolojisinden hareketle İslam ve Hristiyan politik felsefesinin nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. bkz. Ahmet Davutoğlu, *Alternatif Paradigmalar: İslam ve Batı Dünya Görüşlerinin Siyaset Teorisine Etkisi*, çev. M. Cüneyt Kaya (İstanbul: Küre Yayınları, 2018).

18 René Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, çev. Özcan Doğan (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014), 29.

19 Cengiz Anık, *Modern Düşüncenin Bunalımı ve Doğu* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 120.

20 Kasım Küçükalp, "Yeni Hümanizm ve İnsan Kavramının Küçülmesi", *İnsanı Yeniden Düşünmek: Modern Düşüncede Temel Tartışmalar* içinde, ed. Lütfi Sunar ve Latif Karagöz (İstanbul: İlem Yayınları, 2018), 293.

21 René Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, çev. Mahmut Kanık (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 25-31.

Bütün olayları birbirine benzer olarak ele alma, onlar arasındaki nitelik farkını görmeme, modern bilimin en önemli hatalarından biri olan basite indirgemeciliği beraberinde getirir. Bu işleyişin yaygınlığı, karşı tarafların dahil olduğu bilimsel tartışmaların kendi içinde de süregider. Birbirlerine karşı son derece eleştirel duran bilim insanları konu nicelikselleşme olduğunda ittifak eder. Guénon'a göre ise işin aslı bilimin yaptığı gibi karmaşık görüneni basite indirmek değildir. Doğada olan şey basit olanın karmaşıklaşmasıdır ki basit olan aslında kendinden sonra gelecek karmaşıklığı içinde taşıdığı için o da basit değildir.

“Herhangi bir varlığın tohumu, zorunlu olarak o varlığın daha sonra alabileceği bil kuvve ihtiva ettiği için, yani o varlığın varoluş sürecinde gelişecek olan bütün imkanların o tohumda daha önceden bilkuvve olarak gizilgüç halinde var olduğu düşünülecek olursa, bütün nesnelere menşeinin hakikatte son derece karmaşık, mürekkebe olması gerektiği sonucuna varıyoruz ister istemez. İşte bu, özün niteliksel karmaşıklığını çok iyi dile getirmektedir. Tohum sadece nicelik ya da madde bakımından küçüktür; ayrıca “büyüklük” fikrinin simgesel olarak biçimini değiştirerek, tersine çevrilmiş anoloji gereğince diyebiliriz ki, nicelik bakımından en küçük olan şey nitelik bakımından en büyük olmalıdır.”²²

Örneğin modern bilim anlayışının temelinde bulunduğunu düşündüğü evrim ilkesini bu nedenle kıyasıya eleştirir. Çünkü bu anlayış varoluşa terstir. Yani insanın veya diğer varlıkların ve bilimsel araştırma nesnelere basit ya da ilkel olandan çıkarak karmaşık olana gittiğini reddeder. Çünkü ideal nokta varılması hedeflenen zirve noktası değildir. İdeal nokta, zaten kaynağa/öze en yakın olan çıkış noktasıdır. Çıkış noktasından uzaklaştıkça hakikate yaklaşılmaz, ondan uzaklaşılır. Modern anlayışa göre bir şeyin gelişmesi ileri geldiği ilkeden gittikçe artan bir hızda uzaklaşmasını gerektirir.²³ O halde gelişme ve ilerleme denilen şey gerilemeye dönüşür.

Niceliksel bilim anlayışının en çok övüldüğü analitik olma özelliği Guénon'un eleştirdiği bir başka önemli noktadır. Bilimlerin, önce kendi aralarında, daha sonra kendi içlerinde ayrışmasını da işaret eden bu ilke, hakikate ulaşma yönündeki en önemli engeldir. Hakikate ulaşmak tüm geleneksel bakış açılarında olduğu gibi *sentetik* bir yaklaşımdan geçer.²⁴ Analitik çabaları yapay olarak değerlendiren Guénona göre, bu çabalar sonucu ortaya çıkan bilimsel varsayımlar kısa sürede geçerliliğini yitirebilmektedir.²⁵ Varoluşun temel belirleyeni olan madde ve öz arasındaki ilişki analitik olma uğruna göz ardı edilmektedir. “Varlık aktif ilke olan özün pasif ilke olan madde üzerinde yaptığı eylemin sonucudur.”²⁶ Nicelik ise özün tersine, dünyanın özel durumlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Eşyanın (varlıkların) açıklanması madde yönünde değil öz yönünden olmalıdır. Dünyaya ilişkin açıklamalar külli olandan cüzi olana doğru gelişmelidir. Dolayısıyla bunu (tersini) yapan modern bilimin Guénon için her türlü açıklayıcı değerden yoksun olduğu ortadadır.²⁷ Eylemi hakikatten, maddeyi özden üstün tutan modern bilim anlayışı yüzeysel bir alanda hüküm sürer. Varlığın sadece geçici bir anlık değişiminden ibaret olan eylem, kendinde, ilkesini ve yeterli sebebini bulunduramaz.²⁸ Öyleyse eylem çokluğu, süreksizliği, dağınıklığı ve ilkesizliği içerir. Yani eylemi ana uğraşı haline getirmek daha baştan büyük bir hataya düşmektir. Modernite eylemin içine eylemi aşan her şeyi inkâr edecek derecede girdiğinden ve verimsiz bir telaşa düştüğünden haberdar değildir.²⁹ Aslında modern bilimin yaptığı çokluk içinde yatay eksende

22 Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, 106-107.

23 Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, 42.

24 Guénon, *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar*, 87.

25 Rene Guénon, *Doğu ve Batı*, çev. Fahrettin Arslan (Ankara: Hece Yayınları, 2010), 49.

26 Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, 26.

27 Guénon, *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar*, 112.

28 Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, 82.

29 Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, 83.

bir ilişkiler bütününe ortaya çıkarmaya çalışırken dikey eksenli bir meraktan yoksun kalmaktır. Çünkü başka düşünce yollarının olabileceği akıllara gelmez. Guénon fizik konusunda verdiği bir örnekle hem niceliksel bilimin düşünme biçiminin eleştirisini yapar hem de başka düşünce yolundan neyi kastettiğini ortaya koyar:

“Daha ileri noktalara gitmeden önce, hemen şunu belirtelim ki, fizikçilerin “madde” (materia) dediği şey herhalde ancak ikinci madde (materia secunda)dır, çünkü fizikçiler onun bazı özelliklerle donatılmış olduğunu sanmaktadırlar, fakat o özelliklerin mahiyeti hakkında da anlaşılamamaktadırlar, öyle ki onların madde dediği şeyde ne “gizil güç” ne de “fark edilemezlik” diye bir şey vardır. Kısacası, fizikçilerin düşünceleri sadece hissedilebilir dünya ile ilgili olduğundan ve bunu ötesine geçemediklerinden dolayı, “ilk madde” (materia prima) konusunda ne yapacaklarını ne düşüneceklerini bilemezler. Böyle olmakla birlikte, tuhaf bir zihin karışıklığıyla, her an “hareketsiz madde”den söz edip dururlar.”³⁰

Niceliksel bilim anlayışı önce gerçeği tam anlamıyla bilmenin imkansızlığını ilan eder, sonra gerçekliğin ne olduğuna karar verir. Bu gerçeklik parçalı, çoklu, sathi ve hakikatten uzaktır. Analitik bir yaklaşımı talep etmesi, sınıflamaya ve kategorizasyona dayanması bu yapısından ileri gelir. Gerçek olmanın birinci koşulu nicel/maddi olarak ifade edilmeye indirgenir ki bu niceliğin niteliğe egemen olması, geçici olanın özsel olana tercih edilmesi, hiyerarşide üstte olanın al aşağı edilerek varlık hiyerarşisinin bozulması demektir Guénon için.³¹

4. Bazı Psiko-Sosyal Sonuçlar

“Ne zamanki onlarla kendilerine dair konuşulacak olsa, ekseriyetle maaşlarından bahsedilir. Onlar da kendilerini ezen yoğunluğun altında hemencecik sayıların kolaylığı ve açıklığına sığınır. Böylelikle pazarlık konusu olan ve şikâyet ettikleri şeyin zorlandıkları gibi fiyat değil ruhlarından başka bir şey olmadığını unuturlar. Şeytanın, mutsuz bir insanın ruhunu satın almak üzere olduğunu ve birinin bu mutsuzla merhamet ederek araya girdiğini, şeytana şunu dediğini hayal edin “O, senin bu fiyatından onurludur, bence fiyat en az iki katı olmalı.”³²

Simone Weil’in dediği gibi nicelikle ölçülür olmak, ruhun karşısına fiyatı yerleştirmek insan üzerinde yaratılabilecek en büyük tahribatlardan birisidir. Weil, bu tespitleri daha çok emekçiler üzerindeki bir değerlendirme yaparak aktarmıştır; ancak o da çağdaşı Guénon gibi olup bitenin sadece emekçilerle ilgili olmadığını farkındadır. Guénon’un düşüncesinde de nicelikçi anlayışın önemli sosyal yansımaları bulunur. Paranın, fiyatın değer ölçüsü olması bunun basit tezahürlerinden sadece birisidir. Guénon meseleyi daha derinlerde gelişen bir zihin dünyasında aramaktadır. Modern dünyada gelişen ve bugün evrensel olarak kabul gören değerler Guénon için sosyal sorunların kaynağına dönüşür. Bunlar bireycilik, eşitlikçilik, demokrasi gibi Batı’dan kaynaklanan temel fikirlerdir. Zira bu fikirler insanları niteliklerinden arındırarak nicelikleri dolayımıyla eşitleme, tek biçimleştirme sonucunu doğurur. Rönesansla beraber ağırlığını hissettiren hümanizm dalgası önemli bir dönüm noktasıdır bu açıdan.

Hümanizm, “yeryüzünü fethetmek bahanesiyle gökyüzüne yüz çevirmek” demektir.³³ Her şey insanın merkezinde olduğu bir anlayışla kavrandığında insan tabiatının maddi yanına ait ihtiyaçlarının tatmin edilmesi ana hedef haline dönüşmüştür. Bireycilik kutsanarak insanın kendi dışındaki alana sırt çevrilmiştir. Bireycilikten anlaşılan şey, bireysellikten üstün her ilkenin inkâr edilmesidir.³⁴ Bireyler açısından niceliğin

30 Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, 33.

31 Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, 128.

32 Simone Weil, *Kişi ve Kutsal*, çev. Orkun Elmacıgil (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019), 38.

33 Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, 55.

34 Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, 111.

niteliğe üstün gelmesi onları basitleştirir ve birbirlerinden o kadar ayrılırlar. Fakat bu farklılaşmış olacakları anlamına gelmez. Tek biçimlileştirmeyi bir birleştirme sanmak hatadır. Nicelik sadece ayırır, birleştirmez. “Maddeden kaynaklanan her şey değişik biçimler altında, parçalar halinde olan birimler arasında, sadece çatışma ve uyuşmazlık meydana getirir”.³⁵ Tek biçimliliğin gerçekleşmesi için insanların nitelikten yoksun sayısal görünümlere indirgenmiş varlıklara dönüşmesi öngörülmektedir.³⁶ Böyle bir tek biçimlilik asla tam olarak gerçekleşemeyecek olsa da onu gerçekleştirmeye yönelik gayretler insanı niteliklerinden yoksun bırakma tehlikesini doğurabilir. Dünya ne kadar çok tek biçimlileşirse o kadar az birleşir. Birlik niteliksel, tek biçimlilik ise niceliksel. Nicelik ayırırken nitelik birleştirir.

Geleneksel bakışta insanın gündelik etkinliklerini nitelikleri tayin eder. Modern anlayışta bu nitelik hesaba katılmaz zira insan sayısal bir birim olarak ifade bulur. Kendi özüne, niteliğine ilişkin hiçbir unsurun dahil olmadığı bir uğraşı olsa mekanik bir uğraşıdır ki bu da o kişiyi benzersizlik niteliğinden arındırır. Niceliğin engin havzasına havale eder. “Gerçekten modern anlayışta, bir insan herhangi bir mesleği benimseyebilir ve hatta kendi isteğiyle onu değiştirebilir, sanki o meslek tamamıyla onun dışında bir şeymiş gibi; gerçekte ne ise, sanki onunla hiçbir gerçek bağı yokmuş gibi, ayrıca bir başkasını değil de bizzat kendini meydana getiren şeyle hiçbir gerçek bağı yokmuş gibi.”³⁷ Geleneksel bakışta ise insanın her türlü faaliyetinin özü itibarıyla “İlkeler”e dayalı olduğu kabul edilir, basit bir dış tezahüre indirgenemez. Gelenekle bütünleşmiş bir faaliyet icra edilir ve her icracı için o faaliyet geleneğe dahil olmada bir vasıta.³⁸ Geleneksel bakışta varlıklar temel niteliklerine göre etkinlikte bulunurlar, modern nicelikçi anlayışta ise hiçbir temel ilke/öz kabul görmediği için etkinliklerin bir niteliği, ilkeyi gerektirmez. Bu durumda bireyler birbirinin yerini alabilen birimlere dönüşür.

Nicelikçi paradigmanın insan üzerindeki zihinsel ve dolayısıyla sosyal etkileri modern toplumda kendisini eski değer sisteminin “de-kanonik hale geldiği bir çoğulculuk” şeklinde gösterir.³⁹ Yüzeysellik, hakikatten uzaklık, sürekli değişkenlik, belirgin olmaktan uzak olma durumu yalnızca modern bilim anlayışının değil modern zihinlerin de özelliğidir. Temel ilkelerden yoksun, yüzer gezer bir zihinsel organizasyonun anlamlı bir dünya kurma yeteneği geliştirmesi mümkün değildir. Bu yeteneği insana veren en önemli kurum olarak dinin (Guénoncu manada Geleneğin) etkisinin giderek sönümlenmesi anlamlı bir dünya kurma konusunda insanı büyük sorunlarla baş başa bırakır.

5. Epistemoloji Yerine Ontoloji Cüzi Yerine Külli

Guénon’un nicelikçi dünyaya bakışı ve eleştirileri onun çözüm ve çıkış yolunu da içinde barındırır. Mensubu bulunduğu geleneksel bakış ya da gelenekselci ekolün cüzi yerine külliyi koyan, kozmos ile mikro dünyalar arasında sürekli bir ilişki kuran bakış açısını o da sürdürür. Gelenekselci Ekol’e göre “dünya İlahi Mevcudiyetin biçimlerini ihtiva ettiği gibi İlahi Akıl da dünyevi olguların *arketiplerini* önceden kendi içinde

35 Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, 68-69.

36 Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, 73.

37 Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, 82.

38 Guénon, *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar*, 63.

39 Peter Berger ve Thomas Luckmann, *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi*, çev. M. Derviş Dereli (Ankara: Heretik Yayınları, 2015), 55.

barındırır.”⁴⁰ Guénon için de insani düzenle kozmik düzen, birbirinden ayrı değil aksine sıkı sıkıya bağlıdır.⁴¹ Bu bakış açısından parçayı bütününe yerine koyan düşünme biçimi insanı son derece dar bir zihniyete götürür. Kesinmiş gibi verdiği görüntü daima daha dar ve daha sınırlı bir alanla ilgilenmesinden gelir.⁴² Batı'nın külli olanın yerine cüziyi geçirmesi, epistemolojiyi ontolojiye tercih etmesi onun en önemli eksikliğidir ve metafizik ilkeyi tamamen göz ardı etmesinden kaynaklanır.

Metafizik Guénon için temel bir kavramdır. Onu sadece fizik ötesi olarak değil bütün doğa bilimlerinin ötesinde olan bir şey olarak kavramsallaştırır. *Metafizik* küllinin ve külli düzeyde olanın bilgisidir.

“Değişik bilimlerin özgül alanları metafiziğin alanından ayrıdır, zira metafizik özel bilimlerle aynı zeminde bulunmadığından, hiçbir ölçüde onlarla benzeşik değildir... Diğer yandan metafiziğin alanı... hiçbir biçimde çeşitli bilimlerin henüz kavrayamadığı bir alanı da içermez. O, mahiyeti itibarıyla, bu bilimlerin sahalarından kaçan ve onların ulaşabilecekleri alanları enginesine aşan bir alandır.”⁴³

Metafizik modern bilim anlayışındaki göreliliğe karşı çıkararak kesinliği asli bir karakter haline getirir. Kesinlik taşımayan bütün kavrayışları dışlar. “Bu külli nizama ait bilgi, cüzi şeylere ait bilgiyi koşullandıran şeyler ile özne-nesne ayrımının genel ve temel tipini oluşturduğu ayrılıkların tamamen ötesinde olmak durumdadır.”⁴⁴ Metafizikte cüzi ve rasyonel olanın ötesinde olan ama akıl dışı olmayan bir çerçeveden hareket edilir.⁴⁵ Modern zamanın sınırladığı şartlar doğrultusunda metafizik bilgi imkansızmış gibi gösterilebilir. Modern insan rasyonel akılla sınırlandığı için vahiy ve ilham gibi teolojik ve *inisiyatik* bilgi kaynakları onun için imkânsız kabul edilir.⁴⁶ Bu, özgürlükçülük değil sınırlamadır. Her şeyin “zorunlu olarak” bağlı olduğu ilkelerin bilgisi demek olan metafiziğin önünü tıkamaktır. Guénon için tikanıklığı aşmanın yolu akıl değildir. Metafizik hakikatler cüzi alanın ötesindeki bir meleke ile kavranabilir. Ona göre, “metafizikte insanın kullandığı meleke *akıl (raison)* değil, *intellect*’tir. Mevzûsu da fizik âlem ötesinde ilâhî prensipler, hikmetler ve mârifettir.”⁴⁷ Guénon’un eserlerinde “*intelligence*” kelimesi Türkçede “zekâ” ile değil, “irfan” ile karşılanabilir ve akıldan (*raison*) üstün bir melekedir.⁴⁸

“Sezgiyi de içeren *intellect*, akli (*ratio ve reason*) aşan ve insanın, varlığını hakikate açmasını mümkün kılan düşünme yetisi iken, *ratio ve reason* ise bütünüyle epistemik öznenin hesaplayıcı bir düşünme tarzı içerisinde dışsallaştırıp bir hesap-kitap nesnesi kıldığı hakikati kendi sübjektif sınırları içerisinde bilinip, tüketilebilir bir nesne olarak temellük etmesini mümkün kılan bir düşünme yetisine karşılık gelmeye başlamıştır.”⁴⁹

Guénon’a göre Batı, akli ilerletmemiş onu başka birtakım yeteneklerinden yoksun bırakarak geriletmiştir. Bütününe bilgisi yerine parçanınkiyle uğraştırarak (mesela sadece duyumsananla uğraştırarak) onu geriletmiştir. Bunu aşmak için Guénon aklilik (*rationalite*) yerine bilinçli bir biçimde irfan (*intellectualite*) tabirini kullanır. Guénon’a göre irfanda aklın imkanlarını aşan başka imkanlar bulunur. *Rasyonel*, sadece duyumsadığı alanın bilgisine ulaşmak için önemli bir aracın sahibinin adı iken Guénoncu manada *Entelektüel*, hakikat

40 Mona Ahmed Tufan, “İnsan Hakikat ve Anlam: René Guénon’da Modern İnsanın Anlam Problemi ve İnsan Hakikat İlişkisi” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2016), 31.

41 Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, 149.

42 Guénon, *Doğu ve Batı*, 36.; René Guénon, *Doğu Düşüncesi*, çev. L. Fevzi Topaçoğlu (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 37-38.

43 Guénon, *Doğu Düşüncesi*, 91.

44 Guénon, *Doğu Düşüncesi*, 93.

45 Guénon, *Doğu Düşüncesi*, 94.

46 Tufan, “İnsan Hakikat ve Anlam: René Guénon’da Modern İnsanın Anlam Problemi ve İnsan Hakikat İlişkisi”, 27.

47 Mustafa Tahralı, *Çağ ve Hakikat* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2018), 85.

48 Tahralı, *Çağ ve Hakikat*, 85.

49 Küçükkalp, “Yeni Hümanizm ve İnsan Kavramının Küçülmesi”, 294.

bilgisine ulaşabilecek cihazlarla donanmış bir kişidir. Etki ve yetki alanı çok geniştir. Düşünme alanının duyum nesnelileriyle sınırlanmasını kabul etmez. Aklın ötesine geçebilecek bilgi alanlarının varlığından emindir. Bu nedenle bilemediğini inkâr etmek, yadsımak onun yöntemi olamaz. Ya da kendi bilemediğini başkasının da bilemeyeceğini iddia etmez. İntelekt, rasyonel akıldan farklı olarak, “Tanrısal/Evrensel akılla aynı özendir, *intellekt* kendisini engelleyen şartlar ortadan kaldırıldığında metafizik bilgiyi Tanrısal/Evrensel Akıl’da olduğu gibi bilir, zira ondan bir yansımadır.”⁵⁰

Tanrının tüm gerçekliği kendi tözünden yaratması hakikatin bilgisinin bu gerçekliği yaşayanlara bilimin iddia ettiği gibi uzak olmadığı manasına gelir. Ne var ki bu, insanların her birinin hiçbir zahmet çekmeksizin başarabileceği bir şey de değildir. Hakikatin bilgisi modern bilimde olduğu gibi “demokratik” yollarla niteliği fark etmeksizin her bir bireye doğrudan açılmış değildir. Nicelikten kurtulup niteliğe ulaşmaya çalışmak bir yolculuğu gerektirir ki bu Guénon için *inisiyasyon*dur. Geleneksel medeniyetlerdeki inanç yapısı buna çok daha uygun olduğu için Geleneksel medeniyetler (Doğu medeniyetleri) bu yolda çok daha üstün konumdadır.

Sonuç

René Guénon’un düşüncesi özellikle bu metinde değinilen eserleri bağlamında baştan sona modern düşüncenin ve onun bilim alanındaki tezahürü olan *pozitivist epistem*enin eleştirileriyle doludur. Bu açıdan burada bir çırpıda adını zikredebileceğimiz muadilleri arasında yer alır. Ancak eleştirisinin ve önerisinin çıkış noktası açısından onlardan çok ayrı bir konumdadır; *çünkü kendisini kategorik olarak eleştirdiği paradigmanın içinde konumlamayı reddeder*. Guénon’un modern dünyayı olduğu şey yapan bilim anlayışına karşı duruşunun bir tepkisellikten değil, epistemolojiye hapsolmuş bir ontoloji yerine epistemolojinin ontoloji tarafından belirlendiği bir öğretiyi savunmasından ileri gelir. Guénon önce ontolojik sapmayı düzeltmeyi amaçlar, daha sonra ise ontoloji ile epistemoloji ilişkisinin yerinden edilmiş yapısını düzeltmeye girişir ve parçalanmış kabul ettiği hakikati ikame etmeye çabalar. Bu aynı zamanda sınırın ötesine geçmek demektir. Guénon, sınırı aşmıştır; çünkü epistemoloji merkezilik çoktan hükümranlığını ilan etmiştir.

Guénon, modern dönemde dolayısıyla *pozitivist episteme*de en önemli sorun olarak gördüğü “ontolojiyi unutmama” problemini sürekli gündemde tutar. *Çünkü pozitivist episteme* insanın ontolojik potansiyelinin görmezden gelinmesi ve yadsınması üzerine kuruludur. Bunu yaparak hem sadece epistemoloji üzerine bir bilme biçimi kurabileceği yanılgısına düşer hem de bunun yegâne bilme biçimi olduğunu iddia ederek kısıtlayıcı davranır. Guénon, insanın ontolojik potansiyeline duyduğu güven dolayısıyla potansiyelin çok altındaki görgül alanla uğraşan ve nicelikler dünyasına gömülüp kalmış olarak değerlendirdiği anlayışı eleştirir. Onun açısından baktığımızda modern bilimin insanlara sunduğu özgürlük bir fanusun içinde yaşayanlara sunduğu özgürlüğe benzer. Fanusun içinde kalma şartını kabul ettikten sonra “sınırsız” bir özgürlük alanı söz konusudur. Modern bilimin kendine duyduğu aşırı güven ise çok sınırlı bir alanda çalışıyor olması dolayısıyla o alana kolaylıkla hâkim olabilmesinden ileri gelir.

Ontolojinin unutulması aynı zamanda külli olanla bağın kopması, cüzi olanın külli olanın yerini alması demektir. Külli olanı bilmeksizin cüziyi bilebileceğini zannetmek, dahası cüziden hareketle külli hakkında yorum yapmak, ontolojik hiyerarşiyi alt üst etmek demektir. Böylece ontolojik olarak mutlak biçimde üstte

50 Tufan, “İnsan Hakikat ve Anlam: René Guénon’da Modern İnsanın Anlam Problemi ve İnsan Hakikat İlişkisi”, 27.

bulunan aşağı doğru itilirken hiyerarşide kesin biçimde altta bulunan yukarıya doğru yükselir. Mutlak olan görecelileşirken göreceli olan mutlaklaşır. Bu durumun önemli bir sonucu ise modern zihinlerdeki “anlam krizi”dir. Anlam krizi, Geleneksel Hakikatin zihinler için sunduğu kozmolojinin kaosa dönmesi anlamına gelir. Anlamın kaybı aynı zamanda bütünlüğün kaybı, külli olanla irtibatın kesilmesi, Geleneksel bakışın bütünlüklü, sentetik anlatısının yerini modern dünyanın parçalı, analitik anlatısının alması demektir. Unutulan ontolojiyi hatırlamanın yolu Guénon için, ontolojik potansiyeli harekete geçiren Geleneksel bakış açısının benimsenmesi, bu bakış açısının bilgisini üreten metafizik bilginin esas gaye olarak görülmesi ve bunu sağlayacak irfana (intelekt) ulaşmanın yollarının aranmasıdır. Fanusun dışına çıkmak, sınırın ötesine geçmek bunlar başarıldığında mümkün olabilir.

Guénon’un fikirlerinin günümüz dünyasının olağan işleyişi içinde karşılık bularak mevcut toplumsal düzende birtakım değişimlerin önünü açıp açamayacağı konusu ayrı bir tartışma konusudur. Özellikle son dönemde yaşanan pandemi süreci dolayısıyla dünya düzeninde paradigmatik değişikliklerin olma ihtimalinin tartışıldığı gündemde Gelenekselci perspektifin yer ediniş edinemeyeceği başka çalışmalarca değerlendirilebilir. Ancak günümüz koşulları için daha somut, eleştiriye ve değişime daha açık konularda Guénoncu bir paradigma tartışmaya açılabilir. Özellikle sosyal bilim tartışmalarında ontolojinin bertaraf edilerek epistemoloji merkezli bir yaklaşımın hakimiyetini sorgulayabilmek açısından bir başlangıç sunabilir. Onun fikirleri, varlık-bilgi ilişkisinin yerinden edilmesiyle gerçekleştirilen sosyal bilim çalışmalarının eleştirel bir değerlendirmesi için cesaretlendirici bir başvuru noktası niteliği taşımaktadır. Sunmuş olduğu kavram dünyası doğrudan buna el vermese de paradigmatik bakışı günümüz sosyal biliminde süre giden ve özünde *pozitivist epistemeden* kaynaklı sorunlara ışık tutabilir. Bu noktada Guénoncu bir perspektifin birbiriyle iç içe geçmiş iki düzlemde katkısı söz konusu olabilir.

İlk nokta sosyal bilimlerin doğuş ve gelişim sürecine ilişkindir. Sosyal bilimlerin, doğa bilimlerinden ayrı bir ontolojik ve epistemolojik hareket noktası belirleyerek insani olana dair bir bilim oluşturma projesi kendi dönemi için hayli parlak bir adımdır. Farklı sosyal bilim disiplinlerinde önemli karşılık bulan bu adım, Guénon’un kasteddiği manada nicelleştirme karşıtı bir düşünme biçimini öne sürerek eşsiz ve karmaşık insani gerçekliğin doğa bilimlerinin nicelleştirici mantığına indirgenemeyeceğini vurgulamaktadır. Öte yandan kendini tamamen objektiflik, nedensellik, güvenilirlik, geçerlilik gibi pozitivist mantığın dayandığı ölçütlerden ayrı da tutmamaktadır. Özellikle kendi işleyiş biçiminde metodolojiyi çok önemli bir yere koyan sosyoloji ve psikoloji gibi bilimler insani dünyanın anlaşılmasında belli prosedürleri elzem görmektedir. Bugün literatüre “nitel araştırma” olarak giren araştırma modelleri özünde nicelleşmenin karşısında dursa da tabii oldukları prosedürler nitel içinde bir nicelliğe de önemli kapılar açmaktadır. Bu durumda sosyal bilimlerin kuruluşuyla birlikte Guénoncu manada yakaladığı fırsat bir kez daha engellerle yüzleşmektedir. Öznel dünyanın içine doğru aralanan kapılar, metodolojinin tazyiki altına girdiğinde, yine sınırları çizilmiş, ontolojik potansiyeli geri plana itilmiş bir özne anlayışıyla geri kapanmaya başlamaktadır. Sosyal bilimler için insanın karmaşık ve öngörülemez dünyasına nüfuz edebilmenin bir yolu olarak görülen yaklaşımlar belli bir noktadan sonra kendisini sınırlanmış bir özne anlayışına bağlı kılabilir. *Pozitivist epistemeden* insanı niceliğe doğru indirgeyen mantığı insanı “anlama” iddiasıyla yola çıkan epistemeye de sirayet edebilmektedir. Burada sosyal bilimlerin doğuşuyla birlikte iddia edildiği gibi “anlayıcı metodoloji” yeni bir imkân olmak yerine karşı durulan yaklaşımın yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Bu noktada Guénon’un insanın ontolojik potansiyeline yaptığı atıf yeniden hatırlanmakla olgular dünyasının ötesine referansla ifade bulan insani de-

ğerlendirmeler sosyal bilimlerin alanına dahil edilebilir. Söz konusu olan metodolojik hassasiyetlere meydan okumak değil metodolojik sınırları insanın ontolojik potansiyeli doğrultusunda genişletmektir. Sınırları aşan insan telakkisini metodolojik bir kabul olarak değerlendirmektir.

Guénoncu perspektifin sunabileceği katkılar açısından, zikredilen bu durumla yakından ilgili bir diğer nokta ise onun yaptığı “iki dünya” ayrımıdır. Metinde de bahsedildiği üzere bu dünyalar Doğu ve Batı’dır. Guénon’un yaptığı gibi bu iki dünyayı doğrudan birbirinin karşısına yerleştirmek yerine, bu ayrımın sosyal bilimlere sunabileceği imkanlar üzerine odaklanmak burada daha uygun düşecektir.

Bahsi geçen ayrımı vurgulamak için referans noktası olan “dünya görüşü” (weltanschauung), “zihniyet”, “ben idraki” gibi kavramlar daha önce dillendirilmiş olsa da doğrudan somut metodolojik eğilimlerin bir parçası olarak sosyal bilimlerin konusu olmamıştır. Kendini büyük oranda yaptığı “veri merkezli” çalışmalarla meşrulaştıran “uygulama ağırlıklı” sosyal bilim disiplinleri için bu kavramlar ve etrafında dönen tartışmalar çoğunlukla ya görmezden gelinmiş ya da kendileri ile ilgisiz bulunarak reddedilmiştir. Oysa bu kavramlar farklı dünyaların farklı özneler üzerine kurulu olduklarını vurgulayarak bir kısıtlamayı değil imkânı da işaret ederler. Dolayısıyla Guénon’un yaptığı keskin ayrım evrensellik karşıtı bir kısıtlamayı çağırırsa da aynı zamanda önemli bir hareket alanı sunar. Çünkü Guénon, metinlerinde farklı dünya görüşlerine, ben idraklerine göndermede bulunur ve bu farklı dünyalardan birini sınırlı bulsa da diğerine bir potansiyel atfeder. Ona göre bu ontolojik potansiyel, “gerçek” ve “hakikat” arasında bütüncül bir ilişki kurarak dünyayı anlamlandırır. Bu nedenle özne olma vasfı yalnızca kendinden menkul değildir. Taşıdığı potansiyelle olgular dünyasının üstünde bir “açıklama” vasfına da sahiptir. Yaşadığı gerçeklik ile bu gerçeklikle mutlak ilişki içinde değerlendirdiği hakikati beraber idrak etme eğilimindedir. Bu durumda sözü edilen “dünya görüşü” yahut “ben idraki”ni hem sosyal bilimlerin konusu olan insanı değerlendirirken hem de bizzat sosyal bilimlerin kendisini değerlendirirken göz önünde tutmak gerekecektir. Farklı bir insan/özne telakkisini sosyal bilimlere bayrak açmış bir evrenselcilik karşıtlığı olarak görmek yerine daha zengin deneyimlere alan açacak bir imkân olarak değerlendirmek gerekir. Bu durumun metodolojik aşamaya dönük yansımaları ancak sözü edilen bu ilk aşama gerçekleşikten sonra ortaya çıkabilir. Guénon’un yaptığı ayrım özellikle Türkiye gibi Guénoncu perspektiften bakılınca “Doğu” tarafına yazılabilecek ülkelerin⁵¹ sosyal bilim araştırmaları açısından bir imkân olarak değerlendirilebilir. Sınırın ötesine geçmek belki de böyle mümkün olabilecektir.

51 Guénon’un Türkiye’yi doğrudan “Doğu” kategorisinde değerlendirmedini belirtmek gerekir.

Kaynakça

- Adorno, Theodor ve Max Horkheimer. *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. Nihat Ülner ve Elif Öztarhan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2010.
- Anık, Cengiz. *Modern Düşüncenin Bunalımı ve Doğuşu*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Berger, Peter L. ve Thomas Luckmann. *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi*, çev. M. Derviş Dereli. Ankara: Heretik Yayınları, 2015.
- Davutoğlu, Ahmet. *Alternatif Paradigmalar: İslam ve Batı Dünya Görüşlerinin Siyaset Teorisine Etkisi*, çev. M. Cüneyt Kaya. İstanbul: Küre Yayınları, 2018.
- Descartes, René. *Yöntem Üzerine Konuşma*, çev. Özcan Doğan. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.
- Dikeçlil, F. Beylü. *Ontolojiyi Hatırlamak: Sosyolojide Yöntem Sorunu*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Evkuran, Mehmet. "René Guénon Düşüncesinde Temel Konu ve Kavramlar". *Bilimname* 10, 1 (2006): 93-115.
- Guénon, René. *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgular*, çev. Fevzi Topaçoğlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Guénon, René. *Doğu ve Batı*, çev. Fahrettin Arslan. Ankara: Hece Yayınları, 2010.
- Guénon, René. *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, çev. Mahmut Kanık. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Guénon, René. *Doğu Düşüncesi*, çev. L. Fevzi Topaçoğlu. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Guénon, René. *Modern Dünyanın Bunalımı*, çev. Mahmut Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Kuhn, Thomas S. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyuş. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2018.
- Küçükalp, Kasım. "Yeni Hümanizm ve İnsan Kavramının Küçülmesi". *İnsanı Yeniden Düşünmek: Modern Düşünce de Temel Tartışmalar* içinde, ed. Lütfi Sunar ve Latif Karagöz, 287-311. İstanbul: İlem Yayınları, 2018.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *Modern Dünya'da Geleneksel İslam*, çev. Sara Büyükduru. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Popper, Karl R. *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, çev. İlknur Aka ve İbrahim Turan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Shayegan, Daryush. *Yaralı Bilinç*, çev. Haldun Bayrı. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Tahralı, Mustafa. *Çağ ve Hakikat*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2019.
- Tufan, Mona Ahmed. "İnsan Hakikat ve Anlam: René Guénon'da Modern İnsanın Anlam Problemi ve İnsan Hakikat İlişkisi". Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*, 2016.
- Weil, Simone. *Kişi ve Kutsal*, çev. Orkun Elmacıgil. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019.
- Zweig, Stefan. *Dünyanın Dünyası- Bir Avrupalının Anıları*, çev. Gülperi Sert. İstanbul: Can Yayınları, 2011.